

השער השמיני — שער האכזריות

האכזריות היא חיפך הרחמנות, כדכתיב (ירמיה נמנ): „אכזרי המה ולא ירחמו“. ואין המידה הזאת נמצאת בצדיקים, אך היא בנפש הרשעים, כדכתיב (משלי יז): „ורחמי רשעים אכזרי“. וגם המידה הזאת נמצאת בעוֹי־פנים, כדכתיב (דברים כה ג): „גוי עז פנים אשר לא ישא פנים לזקן ונער לא יחון“, וכבר ידעת רעת מידת העזות. צא ולמד רוע האכזריות, כי לענין תשלומי איש רע המורד והממרה נאמר (משלי יז יא): „אך מרי יבקש רע ומלאך אכזרי ישולח בו“. כל האכזרי אין בו גמילות חסדים, כדכתיב (משלי יא יז): „גומל נפשו איש חסד ועוכר שארו אכזרי“. האכזרי רחוק מאד מן המידות הטובות, כי לא ירחם על העניים, לא ילוח להם בשעת דחקם, ולא יתן לחם טאומה; וכתיב (משלי יז יז): „מלוח ה' חונן דל“, ונאמר (תהלים קיב ה): „טוב איש חונן ומלוה יכלכל דבריו במשפט“, ואומר (תהלים מא ב): „אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלמחו ה'“, וכל אלה הם חיפוך האכזרי. גם הוא לא יצטער על צרות חביריו; כאשר תראה בדוד המלך שאמר (תהלים לח יג): „ואני בחלותם לבושי שק עניתו בצום נפשי ותפלתי על חיקי תשוב“, ובאיוב כתיב (איוב ד כה): „אם לא בכיתי לקשה יום עגמה נפשי לאביון“, וכל זה רחוק מן האכזרי. ואין המידה הזאת נמצאת אלא באנשים, אשר טבעם כטבע האריות שטורפים וחוססים. בעת אשר תחוק הנפש חכמנית על האדם, אז בורחת מידת הרחמנות, והאכזריות מתגברת להרום ולנתוץ, כדכתיב (משלי כו ד): „אכזריות חמה ושטף אף“ — אין חימה כחימה של אכזריות; אבל במידת חכורא, יתברך, תמצא (חבקוק ג ב): „ברוגז רחם תזכור“, אבל זה רחוק מן האדם לרחם בעת חקם. ועוד המידה הזאת בנפשו של אדם לחשיג נקמה באויביו, כדכתיב (משלי יז ד): „ולא יחסל ביום נקם“, פירוש, כשיש נקמה — אין חסלה אלא אכזריות, והכתוב אומר (ויקרא יט יח): „לא תקום ולא תטור“, אפילו ליטור בלב הזחרנו,

כל שכן שלא לעשות מעשה בידים להכות את חברו. הלא אף אם נפל בלא פשיעתו לא ישמח, כדכתיב (משלי כד יז): „בנפול אויבך אל חשמח ובכשלו אל יגל לבך“. והנוקם והנוטר אינו מעביר על מידותיו, ואינו מוחל לחבירו הפושעים עליו, וזה גורר ומושך המחלוקת והשנאה, וכבר ידעת מה טובה ומה נעימה מידת השלום.

ובכלל האכזריות — הגזל חבירו מאומה משלו, ובוה מצער אותו. ועונש גדול יש לגזול עני, וחייבים עליה מיתה, כדכתיב (משלי כב כג): „אל תגזל דל כי דל הוא“, וכתיב (משלי כב כג): „כי חי יריב ריבם וקבע את קבעיהם נפשי“. ואף על פי שיש עבירות גדולות חמורות מן הגזל, עונש הגזל חמור מאד, כדכתיב בדור חמור (בראשית ו יג): „קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס מפניהם“, אמרו רבותינו: קופה מלאה עוונות — אין מקטרג בכולן כמו הגזל (סנהדרין קח א). ומי שמצער יתום ואלמנה בגזל או בהכלימם ובכל מיני צער, מתחייב מיתה בירי שמים; וכן הדיינים שבים להצילם מיר עושקיהם ואינם דנים דין יתום ואלמנה — בני מות הם, כדכתיב (שמות כב כא): „כל אלמנה ויתום לא תקנון“, וכתיב (שמות כב כב): „אם ענה תקנה אותו כי אם צעוק יצעק אלי שמוע אשמע צעקתו“, וכתיב (שמות כב כג): „וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתומים“, מידה כנגד מידה: „נשיכם אלמנות“ — כנגד עינוי אלמנות, ובניכם יתומים — כנגד עינוי יתומים. וכל המצער איש מישראל עובר בלא-תעשה, שנאמר (ויקרא כה יז): „ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלהיך“, וזה „לא תונו“ באונאת דברים אמור (כנא מציעא נח ב). ואמרו רבותינו, זכרונם לברכה (כנא מציעא נח א): „כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה. לכן ייחר כל אדם שלא יצער את חברו בשום דבר, לא במעשה ולא בדברים. הגזל חבירו כאילו נופל נשמתו, ואפילו אם גזל מסנו דבר מועט, כגון פרוטה, מתחייב מיתה. גם זה מסידת אכזריות: המוציא שם רע על חברו, ובוה גורם לו צער ובושה; והמוציא שם רע בפנים המשפחה, אין לו כפרה עולמית.

לא תחיה לו כנושה (שמות כב כד), שלא יצטער הלווה; ולא יעבור המלוה לשניו ויודע שאין לו במה לפרוע (כנא מציעא עה ב), כי הוא מציק לו בזה. והוחרנו לחסיר סנפשותינו מידת האכזריות, דכתיב (שמות כב כא): „כל אלמנה ויתום לא תקנון“, וכתיב (ויקרא כה יז): „ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלהיך“.

גם להשיב להעני העכוט, כדכתיב (שמות כב כה): „אם חבול תחבול שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו לוי, ונאמר (שמות כב כו): „והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני“. ונאמר (שמות כב כז): „וגר לא תונה ולא תלחצני“.

גם מן הבהמה ירחיק אכזריות, כדכתיב (משלי יב י): „יודע צדיק נפש בהמתו“, שלא להטריחה יותר מדאי ושלא ירעיב אותה. וכן כתיב (שמות כג ה): „כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו וחרלת מעוזב לו עוזב תקוזב עמו“, ואמרו רבותינו (נבא מציעא לב ב): צער בעלי חיים דאורייתא. ואם אתה איש ירא ואימתך מוטלת על חבריות, ומה שתצוה עליהם יראים לחשיב פניך, היוזהר בך מאד שלא לחכביר עליהם המשא, ואפילו להחם צפחת המים, או לצאת בשליחות אל רחוב העיר לקנות רק ככר לחם. ועל זה נאמר בתורה (ויקרא כה טו): „ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך“, וכזה הוזהרנו, שלא יעבוד אדם בחבירו עבודה קשה, ולא יצוה עליו אלא דבר שעושה ברצונו ומדעתו. ועבד כנעני מותר לעבוד בו בפרך; אף על פי כן מידת חסידות היא להיות רחמן, ולא יכביר עול עליו, ולא יבזהו, לא ביד ולא בדברים — לעבודה מסרו הכתוב ולא לבושה (גידה טו א). וידבר עמו בנחת אף בשעת טריבה, וישמע כמענותיו. וכן אמר איוב (איוב לא יג טו): „אם אמאם משפט עבדי ואמתי ברובם עמדי, ומה אעשה כי יקום אל וכי יפקד מה אשיבנו, חלא בכמן עושני עשהו ויכונונו ברחם אחדי“. חכמים הראשונים היו נותנים לעבד מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלים (קידושין כ א), ומקדישים מזון הבהמות והעבדים לסעודת עצמם (ברכות ט א), שהרי הוא אומר (תהלים קכג ב): „הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם כעיני שפחה אל יד גברתה כן עינינו אל ה' אלהינו“. והחסיד הקדים ונתן לעבדו מכל תבשיל ותבשיל קודם שאכל הוא, ובזכות זה הקדים אליהו לדבר עמו.

התורה אמרה (ויקרא יב יח): „ואחבת לרעך כמוך“, וככל שיש בו מידת האכזריות מאד רחוק מזה. האכזרי אין רוח הבריות נוחה היסנו; ואין חינו נמוי בעיני העולם. ואפילו במקום תוכחה הוזהרנו שלא להוכיח באכזריות, כדכתיב (ויקרא יב יז): „הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטאי, פירוש — אל תוכיחהו בחזקה ובאכזריות לביישו ותקבל עליו חטא. עד עתה סיפרנו רעות האכזריות. אך יש מקומות שצריך לנהוג

באכזריות כנגד הרשעים, כדרך שאמר איוב (איוב כ"ו): ,ואשברה
סתלעות עול ובשניו אשליך טרף, וכמו שאמרה התורה להטית
הרשעים ולחלקותם. וכן אמרו רבותינו (כתובות פ"א): מי שאינו
רוצה לעשות סוכה וציצית לטליתו ומזוזה לפתחו סכין אותו
עד שהצא נפשו. וכל זה צריך אכזריות, לרדוף הרשעים ולהכביר
עליהם, להחזירם למוטב. וצריך להיות אכזרי בדין, שלא ירחם
על קרוביו ואוהביו ועל הדלים, אך צריך לפסוק עליהם הדין.
ועוד אמרו רבותינו (עירובין כ"א): במי אתה מוצא דברי תורה?
במי שמשים עצמו אכזרי על בניו כעורב, כמו רב אדא בר
בתנאי שהיה הולך לבית המדרש, ואמרה לו אשתו: ילדיך מה
מעשה להם? והשיב לה: איכא קורמי באגטא. כי זה דבר ברור:
המרחם על בניו יותר מדאי, מתוך כך חושב להרויח ממון,
ולא יחוש היאך יבוא לו הממון, באיסור או בהיתר, כי האהבה
מקלקלת השורה; וגם מתוך המרדה שהוא טורח יומם וליילה
להטציא סוגנותיהם וצרכם בריות, מתוך כך הוא בטל מדברי
תורה, כי יעשה עסקיו עיקר, ומתוך כך כל מעשיו מבוזבזים.
וצריך להיות אכזרי על הרשעים שלא לרחם עליהם, ואמרו
רבותינו (קהלת רבה ז'): כל מי שנעשה רחמן במקום אכזרי לסוף
נעשה אכזרי במקום רחמן. וכן תמצא בשאול המלך, בשכיל
שריחם על אנג יצא ממנו המן שנעשה מצר לישראל. גם יהיה
אדם אכזר על גופו למרוח תמיד לעשות רצון הכורא, יתברך;
ולא ירחם על גופו לערן אותו ולילך בשרירות לבו, אך יתאכזר
על עצמו לכוף את יצרו הרע לחיות חיי צער, ולעסוק בתורה,
ולקיים המצוות, אף אם חדבר כבד עליו מאד. ולא יהיה אכזרי
על עצמו יותר מדאי לקלקל גופו, אך יתפוש מידה בינונית.
ואתה, בן אדם, עיין על עצמך, והתרחק מן האכזריות, אך
תרחם על עניים ואביונים, ויהיו עניים בני ביתך. ונתן לך
רחמים ורחמך והרכבך (וכרים יג' יח) — כל המרחם על הכריות
מרחמין עליו מן השמים (שבת קנ"א ב). לכן אל תמלך מעליך
הרחמים, אך הישמר מסידת אכזריות, ואמר שלמה (משלי ח פ'):
,פן תתן לאחריים הודך ושנותך לאכזרי. והיזהר מן הנקמה
היוצאת מן האכזריות. אך אם תרצה להינקם מאויבך, תוסיף
בעלות טובות ותלך בדרכי ישרים, ובוזה תינקם משונאך, כי
הוא מצטערך על מידתך הטובה ועל שמך הטוב, ויתאבל בשמעו
שטעך הטוב; אבל אם תעשה מעשים מכוזרים, אז ישכח שונאך

על קלונך וחרפתך, והנה הוא מתנקם בך. ואם תרצח לרחם על בניך ועל קרוביך ולכבדם כבוד גדול, תעסוק בתורה ובמעשים טובים ובגמילות חסדים— וזה הדבר טוב להם מאד, שיתכבדו בך ולא ישאו עליך חרפה. ואין לך בושה גדולה מזו ממי שאכותיו וקרוביו רשעים, ומי שאביו גנב וגזלן או עשה שאר מעשים מפורסמים הכגונים בעיני העולם, כל זרעו מגונה אחריו לדורי דורות, שיאמרו: אלו הם זרעו של אותו רשע! גם בעוון אבות בנים מתים, כדכתיב (שמות כ ה): „פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים לשונאי“. ראה והבן, היש יותר אכזרי ממי שכניו מתים בשביל חטאו? ואין לך טרחם על בניו יותר מן הצדיק, כי זכותו עומדת לאלף דור. אברהם עקד את בנו, ונשבע הקדוש-ברוך-הוא לזכור הזכות ההיא לבניו לדורי דורות, ובשעה שחטאו ישראל בעגל, עמד משה רבינו, עליו השלום, בתפילה, ואמר (שמות לב יג): „זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדך, וכן שלמה (רבי הימים ג ומב): „זכרה לחסדי דוד עבדך, ונענו; וכן אנו מזכירים בכל יום זכות אבות. לכן תדע שאין אכזרים כבעלי עבירות, כי בעוון שנאת חנם נחרב בית שני, וכל פורעניות באות לעולם בשביל עבירות, כמו שאמרו רבותינו, עליהם השלום (שבת לב ב): בעוון חלה אין ברכה במכונס; (שבת לב ב): בעון ביטול תרומות ומעשרות שמים נעצרים; (שבת לג א): בעון עינוי הדין ועיוות הדין וקלקול הדין וביטול תורה חרב וביזה רבה ודבר ובצורת בא; וכן הרבה. ובאמת אלו הגורמים הפורעניות המה אכזרים על עצמם ועל בניהם ועל אנשי דורם, והצדיקים הם רחמנים עליהם ועל בניהם ועל דורם, כדאמר שכל העולם ניוון בזכות רבי חנינא בן דוסא (ברכות יז ב).

גם זה תשובה לעניים האומרים: כמה נעשה טובה? הלא אין בידינו מאומה ליתן צדקה לעניים? ואלו דברים של הכל הם, כי יכול ליתן צדקה במעשיו הטובים ובקיום המצוות, אשר ייזהר בעבודת הבורא, יתברך, בכל יכלתו. ובזכות הטובים והצדיקים הקדוש-ברוך-הוא מטיב לעולם ומפרנסם— היש צדקה גדולה מזאת? גם העני יתן צדקה מעט, ואפילו הוא מתפרנס מן הצדקה, ויהיה שכרו כפול ומכופל, כי המעט משלו חשוב כמו הרבה של העשיר. וכן אמרו רבותינו (ברכות יז א): אחד חסרבה ואחד המסעיט— ובלבד שיכוין לבו לשמים.

סליק שער האכזריות